

Ірина БЕЛОВА

Тернопільський національний економічний університет

ІСТОРИЧНИЙ ОГЛЯД ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ

У 1522 р. іспанський математик і юрист Дієго дель Кастілло, якого вважають родоначальником юридичного напрямку в бухгалтерському обліку, писав, що історія бухгалтерського обліку знає випадки, коли права та обов'язки, які впливають з договору, виступали об'єктом обліку. Всі господарські факти він вважав договором. На його думку, “мета обліку полягала у відображенні юридичних прав і вимог учасників договорів”.

Відомі роботи представників юридичного напрямку Нідерландської, Італійської, Французької, Іспанської та інших шкіл зробили вагомий внесок у диференціацію та персоніфікацію рахунків, змінили погляди на особливості обліку торговельних операцій.

Вчені-дослідники історії бухгалтерського обліку вказують, що в його розвитку був юридичний період. Француз Р. Обер зазначає, що з 1673 по 1973 рр. в історії бухгалтерського обліку превалювала юридична школа.

Розглядаючи мету обліку, що описана самим Л.Пачолі “...ведення своїх справ у необхідному порядку і як потрібно, щоб можна було без затримки отримати усі свідчення як відносно боргів, так і вимог”, професор Я.В.Соколов робить висновок, що вже в першій бухгалтерській роботі підкреслювалось, що облік ведеться з метою оперативного виявлення величини боргів та вимог (юридична природа обліку).

Д. Манчіні класифікував рахунки бухгалтерського обліку за двома теоріями: юридичною та економічною. До юридичних він відносив розрахункові, тобто облік розрахунків з юридичними та фізичними особами.

Тексада стверджував, що бухгалтерський облік – це ведення рахунків з метою ефективного управління, контролю підлеглих осіб. Ескобар сенс обліку зводив до правових відносин між власником та матеріально відповідальними особами. Рахунки відкривались для обліку прав та вимог осіб, що брали участь у господарському обігу”.

Завдяки їх розробкам юридичного регламентування обліку виникли контроль, звітність, управління.

Якоб ван дер Шуєр представник Нідерландської бухгалтерської школи XVII ст. у тлумаченні подвійного запису теж дотримувався юридичного напрямку.

Голландці внесли свій внесок і в облік торговельних операцій. У С.Кардінеля (1648) знаходимо диференціацію рахунків на загальні (синтетичні) і приватні (аналітичні). Він же здійснив розподіл принципів у бухгалтерському обліку торговельних підприємств гуртової торгівлі, де вводиться натурально-вартісний облік, і роздрібної, де рекомендується вартісний облік товарів. У частині відображення товарів слід зазначити, що Пітер ла Кул (1691) наполягав

на системному відображенні зобов'язань, що впливають з договорів на постачання.

З початку XIX ст. в італійському обліку позначились дві тенденції: перша виводила облік з відносин, що виникають у зв'язку з рухом та зберіганням цінностей (юридичний напрям), і друга, основана на обліку цінностей (економічне спрямування).

Впровадником першої тенденції був Нікколо д'Анастасіо, який висунув думку, що облік – це реєстрація прав та зобов'язань власника. Його однодумець Джузеппе Борначіні зазначав, що бухгалтерія – мистецтво ведення, передбачення і регулювання адміністративних розпоряджень. Контроль – ось істинна функція обліку.

Видатного засновника ломбардської школи Франческо Віле, юриста, працівника фінансових органів, історично вважають засновником бухгалтерії як науки. Він синтезував юридичні та економічні цілі обліку, систематизував бухгалтерські знання, концептуально осмислив основні облікові категорії. На його думку, мета бухгалтерії: контроль організації господарства та майна. Контроль передбачає збереження цінностей, ефективність їх використання, відкриття резервів, забезпечення максимальних результатів за мінімальних витрат. Бухгалтерський облік включає три частини:

- 1) економіко-адміністративні відносини (теорія обліку);
- 2) правила ведення реєстрів та їх практичне використання;
- 3) організація управління, в тому числі і ревізія рахунків.

П'єр Буше стверджував, що бухгалтеру недостатньо вміти складати бухгалтерські проводки, а необхідно добре знати комерційне право. Цим самим від підкреслював роль юриспруденції у бухгалтерському обліку і висловлював думку про те, що бухгалтер повинен володіти правовим полем, щоб знати, як і що відбувається у фінансово-господарському житті підприємства.

Інженер за освітою Микола Федорович фон Дітмар писав, що вивчити та засвоїти подвійну бухгалтерію виявилось значно важче, а ніж вищу математику. Його ставлення до теорії бухгалтерії виявилось у висловлюванні: "Рахівництво за методом своїх операцій є одним з розділів прикладної математики, що відає обліком господарської сторони життя".

Микола Севастьянович Лунський, автор балансової теорії у бухгалтерському обліку вважав, що балансом генеральним називається таблиця, в якій зіставляються майнові засоби підприємства з їх джерелами; такий баланс представляє собою економічне і юридичне положення підприємства в даний момент.

А.К. Роццахівський розглядав бухгалтерський облік як джерело фінансової інформації з метою сплати податків та як інструмент фінансового права.

Як відомо з історії розвитку обліку, його (тобто той, що є в теперішній час) формували (внесли свій вклад у формування, причому як позитивний, так і негативний) фахівці різних спеціальностей та професій: математики, фізики, монахи, юристи, комерсанти, фінансисти, державні контролери, священнослужителі, торговці та ін. Кожний з цих напрямів знайшов своє відображення у сформованому обліку.

Від математиків нам дістались подвійний запис, арифметичні розрахунки, баланс, графічне зображення облікових реєстрів, схеми кореспонденції рахунків.

Від монахів (жерців) як від найбільш освічених людей свого часу світ отримав такі надбання:

– засоби рахунку (наприклад, “чотки”, монахи їх застосовували для того, щоб рахувати і не збитись, скільки разів вони прочитали ту саму молитву, а торговці й приймальники товару – скільки діжок, ящиків, тюків розвантажено з корабля або ж, навпаки, – на корабель);

– писемність, носії інформації (папірус, глиняні таблички — які потім формували картотеку), звітність.

Фізики свого часу подвійний запис ототожнювали з такими основними фізичними законами, як закон збереження матерії та закон збереження енергії. Вони вважали, що подвійний запис є наслідком основного правила економіки.

Комерсантам та торговцям необхідно було мати інформацію про те, як йдуть їхні справи (бізнес, комерція) – успішно чи ні за час їх тимчасової відсутності, а тому треба було читати (зчитувати) інформацію з чогось, що зумовило появу облікових свідчень – бухгалтерських книг різноманітних фінансово-господарських записів.

Фінансисти та державні контролери повинні були контролювати фінансово-господарську діяльність комерсантів з метою нарахування та отримання податків, виходячи з чогось.

Отже, виникла певна стандартизація, уніфікація, централізація облікових реєстрів, звітності; облік отримав контрольну та аналітичну функцію.

До речі, багато хто із знаменитих людей, які були далекі до питань, що вирішує облік, зробили чимало для розвитку бухгалтерського обліку та його окремих напрямів.

Так, Л. Сей, академік, міністр фінансів, президент сенату, людина зовсім необізнана з бухгалтерією, виступав за те, щоб кожний вид продукції, що випускалася, мав свою калькуляцію.

Проте протягом 300 років (1673–1973) найбільшу роль (або найчастіше) відігравали юристи. Вони вбачали для себе в облікових процедурах та документах юридичні аспекти: документальне свідчення про наявність правових відносин між власником та підлеглими (матеріально відповідальними особами), між місцевими торговцями та заморськими купцями, майнові, боргові відносини. Саме вони персоніфікували рахунки, тобто за кожним рахунком, на їхню думку, мав бути закріплений або товар, або грошові кошти (до сплати, наявні, кредитні), або людина (кредитор, боржник). Вони допустили багато помилок, які як юридичне твердження були правильними, але спричиняли економічні непорозуміння, та хто їх не робить і зараз.

З огляду на зазначене можна дійти висновку, що рахівництво виникло не на порожньому місці, воно не надумане і як наука, і як практичне його застосування. Облік виник на вимогу часу, як практична потреба у юридичному свідченні фактів господарського життя та перебігу певних подій.

Уже потім науковці і практики різних напрямів розвивали його, кожний

по-своєму, в міру свого бачення та пристосування до виконання певних завдань (аналіз, контроль, звітність, аудит, державне регулювання, правове застосування, оподаткування).

Багато хто з науковців нашого часу, в тому числі й юристів зазначають про помилковість поглядів Луки Пачолі. Зокрема, про те, що він розглядав ведення обліку з позиції власника, а не з позиції юридичної структури – фірми. А в чому ж тут помилка?

Щоб зрозуміти правильність його поглядів, слід звернутися до того часу. На той час не було поділу на особисту власність торговця у торговельній структурі (в межах статутного внеску, якого теж не було) і власність торговельної структури. Вся власність належала торговцю в одній особі.

Можливо потім, цей торговець, маючи двох-трьох синів, створював “фірму”, назовемо її умовно: “Барталомео і сини”. А перед смертю, у своєму заповіті, хотів якимось чином розподілити “фірму” на рівні або певні частки між синами. А якщо не було заповіту, а синів шестеро, як ділити? За юридичними свідченнями?

Це свідчить про те, що не треба шукати помилки минулого у працях класиків, на яких ми вивчилися і на які щодня посилаємось і чомусь, не задумуючись, кожного зручного разу наголошуємо на їхніх недоліках та їх нерозумінні теперішнього бухгалтерського обліку. Тоді були одні вимоги, потреби часу, економічні та юридичні відносини, а тепер – інші.

Слід зазначити, що облік почався не з книг Луки Пачолі чи Бенедетто Кортулі. І чому, незрозуміло, переважна більшість науковців вважають, що саме вони є родоначальниками бухгалтерського обліку – тому що перші написали свої книги? Вони просто як розумні досвідчені люди свого часу першими узагальнили вже існуючий практичний досвід, описали його.

Звісно, вони зробили свій власний внесок у бухгалтерський облік і насамперед щодо математики та правових відносин. Згадайте слова самого Л.Пачолі: “Те, що в пилюці валялось і томилось забутим в темниці, Лука знайшов для тебе, друг і читач”. Він сам свідчить про те, що написане ним раніше було забутим і нікому непотрібним.

У першому розділі всім нам відомого особливого Трактату Л.Пачолі теж зазначає: “У ньому я зібрав в одне все, щоб книжка моя могла слугувати ... у всіх випадках, як у відношенні рахунків і записів, так і різного роду обчислень”.

Це підтверджує думку авторів (науковців-істориків) про те, що він не придумав облік, а узагальнив, класифікував, упорядкував, структурував існуючу практику ведення журналів і книг з фінансово-господарської діяльності.

Щодо взаємодії юриспруденції та господарського обліку, їх взаємо доповнення, можна висловити гіпотезу про те, що це виникло в період, коли для вирішення якихось спірних (судових) питань “суддям” або особам, що виконували такі функції, необхідно було мати дані про наявність певних зобов’язань або про власність (належність) товарів, земель, худоби комусь з тих, хто виступав заявником або відповідачем.

Тоді можна стверджувати, що документальне або інше підтвердження про

фінансово-майновий стан особи (наприклад, відповідача у суді), що використовується у юриспруденції, вже було.

На підставі таких підтверджень приймалися судові рішення, які також якимось чином відображували зміну фінансово-господарського стану власника.

Зазначене свідчить про те, що облікові дані (документальні свідчення) вже були до виникнення судів, а отже, був і якийсь певний первинний облік.

Павло БОЙКО

Тернопільський національний економічний університет

ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Ефективний розвиток економіки України визначатиметься рівнем інвестиційних можливостей та інвестиційною привабливістю, що в свою чергу, залежить від ефективності інвестиційних процесів загалом. Питання фінансування інвестицій та їх раціонального використання особливо важливе в умовах важкого економічного стану сьогодення.

Дослідження стану інвестиційної діяльності в Україні, виявлення перешкод підвищення віддачі інвестиційних вкладень та обґрунтування шляхів їх усунення сприятиме підвищенню ефективності економіки України та підвищення рівня її конкурентоспроможності.

Важливою умовою розвитку економіки є активізація інвестиційної діяльності в Україні.

Термін “інвестиції” чи “інвестиція” походить від англійського слова “to invest” — “вкладати”, “окутувати”, яке в свою чергу, походить від латинського “investio” — “одягаю”.

Законодавчо інвестиційна діяльність визначається як сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій. Інвестиційна діяльність обов’язково передбачає цілеспрямовані вкладення з метою отримання вигоди (прибутку чи соціального ефекту).

Виділяють п’ять основних класифікаційних ознак інвестицій:

по об’єктах вкладення коштів – реальні і фінансові інвестиції. Реальні інвестиції являють собою вкладення коштів на придбання будинків, споруд, інших об’єктів нерухомості, а також вкладення коштів у нематеріальні активи, що підлягають амортизації. Фінансові інвестиції являють собою вкладення коштів у фінансові інструменти;

по характері участі в інвестуванні – прямі і непрямі інвестиції. Прямі інвестиції здійснюються без фінансових посередників безпосередньо у виробничі фонди з метою одержання доходу й участі в управлінні виробництвом. Пряме інвестування, як правило, здійснюється інвесторами, які мають досвід інвестування, володіють достатньою інформацією про об’єкт інвестування, здатні на високо - кваліфікованому рівні оцінити ризик вкладення й очікувану прибутковість інвестицій. Непрямі чи інвестиції «портфельні»